

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

ΜΗΔΕΙΑ ΚΑΙ ΙΠΠΟΛΥΤΟΣ

~~~~~  
Μετάφρασις καὶ διάσκευὴ μετ' εἰδαιγωγῆς

ΓΡΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ

~~~~~

ΤΟ βιβλιάριον ἐκδοθὲν ἐν Ἀθήναις καὶ ἐκ σελίδων 160 συνιστάμενον δυσον μικρὸν εἶναι, τόσον μεῖζονα ἐνέχει τὴν σπουδαιότητα· τοῦτο γίνεται κατάδηλον ἐκ τῶν ἐπομένων βραχυτάτων σχετικῶς σημειώσεων.

Αὐτὸν Ἡ εἰσαγωγῆ, ἐκ σελίδων πεντήκοντα δύο, γίτις ἀποτελεῖ καὶ τὴν οὐσίαν τοῦ διόγου, ἡ καὶ μάλιστα ἐνδιαφέρουσα, εἶναι λογικώτατα καὶ κριτικώτατα γεγραμμένη ὀικοδομεῖται ἐπὶ στερρῶς τεθειμένων βίσεων δι' ἐμπείρων καὶ πειστικῶν ἀποδείξεων. Ἐν αὐτῇ δεῖχνυται στερρῶς διόγος, καθ' ὃν καὶ μόνον εἶναι δυνατὸν νὰ διδαχθῶσιν ἐπιτυχῶς ἀπὸ σκηνῆς τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ δράματα εἰς τὸν λαόν, αἱ δὲ γνώσεις, αἱ συμβουλευτικῶς πως ἐκφερέμεναι εἶναι ἀναμφισβήτητοι, καθ' ἥμας τούλαχιστον.

Παροδικῶς ἔρεσεν ἡ ἀπλότης τῆς ἑλευθερίας μεδ' ἡ δ. διευθυντής τῆς Ἀμπετείου σχολῆς διακηρύττει ἐτιὶ ἡ διδασκαλία τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης παρ' ἥμεν εἶναι πληγμελεστάτη· τοῦτο εἶναι ἀληθέστατον ὅχι μόνον δι' οὓς λόγους ἀναφέρει, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλους κυρίως, οἵτινες ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς σφαλερᾶς διδασκαλίας τῆς Ἑλλην. γραμματικῆς, ἡ τις καθ' ἥμας ἔχει μεγίστην ἀνάγκην καθολικῆς τροποποίησεως, ἀποκαθάρσεως καὶ ἀπλοποίησεως. Ἀσπασταὶ ὡσαύτως εἶναι καὶ αἱ ἀλλα γνώμαι, αἵτινες ἀνκφέρονται καθ' ἔλου εἰς τὴν διασκευὴν τῶν ἀρχαίων δραμάτων, ἐπως καταστῶσ ταῦτα γνωστὰ εἰς τὸν λαόν διὰ τῆς ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλίας, καὶ κατάλληλα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ δι' αὐτῶν ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, ὅστις εἶναι νὰ κινήσῃ τὸν ἔλεον τῶν ἀκροατῶν ἐν τῷ θεάτρῳ κατὰ τὸν μέγαν Σταγειρίτην.

Πῶς δὲ τοῦτο θέλει κατορθωθῆ διδάσκει, ὡς εἰπομένει, σαφῶς ἐν τοῖς προλεγομένοις αὐτοῦ.

Βού. Μετὰ ταῦτα μεταβαίνων ἀπὸ τῶν λόγων εἰς τὰ ἔργα ζητεῖ καὶ πειρεῖται νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ ἐν τῇ πράξει τὰ διδάγματα αὐτοῦ· καὶ οὕτως ἐπιχειρίζεται τὴν διασκευὴν καὶ μετάφρασιν τῆς Μηδείας εἰς πεζόν, καὶ τὴν εἰς ἔμμετρον λόγον μετάφρασιν τοῦ Ἰππολύτου.⁽¹⁾

(1) Νομίζομεν ὅτι ἡ λέξις μετάφρασις ἀριθμός εἰς μᾶλλον εἰς τὴν μετατροπὴν ἔργου τινὸς (συγγραφῆς) ἀπὸ μιᾶς οἰλας δημόποτε γλώσσης εἰς ἑτέραν ὅλως ἕνεγκη π.χ.

Περὶ ἀμφοτέρων τούτων λέγομεν διὰ βραχυτάτων τὰ ἔξης:

Ιον Καθ' δυον ἀφορῷ τὴν διασκευὴν τῆς Μηδείας, ὡς ἐπιχειρίζεται ταῦτην δ. κ. Μπουκουδάλας οὐδὲν ἔχομεν νὰ εἰπωμεν ἢ νὰ συγχαρῶμεν αὐτὸν· νομίζομεν ὅτι ἐφαρμόζων ἐμπράκτως τὰς θεωρίας, ἀς ἔξεδητον ἐν τῇ εἰσαγωγῇ, ἐπέτυχε κατὰ τὸ μέγιστον μέρος τούλαχιστον. Καθ' δυον δ' ἀφορῷ εἰς τὴν γλώσσαν, τῆς ὁποίας κάμνει χρῆσιν, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἐν ἀσημον ἀλλως μέρος τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἐλληνικῆς δημοσιογραφίας δυσμενῶς καὶ πικρῶς μάλιστα ἐπέκρινεν, ἔχομεν νὰ εἰπωμεν ἐν δυνατῇ συντομίᾳ, καθ' δυον ἐπιτρέπει ἡμῖν τοῦτο διαράν χωρος, τὰ διλγά ταῦτα.

Ἔνα τις κρίνη δράμως τὴν γλώσσαν τῆς παραφράσεως τῶν δύο δραμάτων, δέον νὰ λάθῃ ὑπ' ὅψει ἐν καὶ μόνον τὸ ἔξης: Τίς δ σκοπὸς τῆς δημοσιεύσεως τῆς παραφράσεως τῶν δραμάτων τούτων. Ο σκοπὸς οὗτος ἐκτίθεται ἐν τῇ προεισαγωγῇ πρόκειται γὰρ διασκευασθῆ, τροποποιηθῆ, παραφρασθῆ ή Μήδεια οὕτως, ὡστε ἀπὸ σκηνῆς διδασκομένη νὰ διαγείρῃ εἰς τὰς φυχὰς τῶν θεατῶν (τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ) τὰ συναισθήματα ἔκεινα, ἀτινα ἀποτελοῦσι τὸν σκοπὸν παντὸς δραματικοῦ ἔργου, κατὰ τὸν μέγαν τῶν Σταγείρων φιλόσοφον. Εἰς τοῦτο καὶ μόνον ἀποδέψεις δ. κ. Γ. Μπουκουδάλας δὲν ἐδίστασε νὰ τροποποιήσῃ τὴν γλώσσαν τῆς παραφράσεως, ἐφ' δυον ἐνόμιζε τοῦτο καλόν, διαπλάττων αὐτὴν δυον οἴδεν τε καταληλοτέρων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ὠρισμένου σκοποῦ καὶ στίχους παρέλιπε, καὶ ἀλλους συνέταμε, καὶ χωρία ὅλα διέγραψε, καὶ πλεονασμοὺς ἀπεδέχθη, καὶ φράσεις κοννάς δὲν περιφρόνησε, καὶ ἀρχαῖσμούς, λίαν σήμερον ἐν χρήσει, ησπάσθη, καὶ τὰ πάντα τοῖς πᾶσιν ἐγένετο, ἵνα (Χριστὸν κερδήσῃ) κατορθώσῃ μόνον τὸν σκοπὸν του, ἀδιαφορῶν ἀν τὰ κατηγορεῖτο ἀκόμη καὶ ὡς ἀμάθητης.

Καὶ βεβαίως, ἀφ' οὐ δ κύριος σκοπὸς τῆς δημοσιεύσεως μελέτης τοῦ κ. Μπουκουδάλα ἦτο καὶ εἶναι οὕτως, ἵνα δηλ. διεγείρῃ ἡ διδασκαλία τοῦ δράματος τὸν οἶκον καὶ τὸν ἔλεον, ἀπαγτα τὰλλα ἔδει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς δεύτερα, ἐν οἷς καὶ δ χαρακτήρη ἢ τὸ δομούμορφον ἢ μὴ τῆς γλώσσης· ἥμεται μάλιστα θὰ ἥθελομεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ, ἵνα ἔκαστον τῶν προσώπων τοῦ δράματος μετεχειρίζετο γλώσσαν μᾶλλον ἢ ηττον ἐξηγενισμένην ἢ τετριμένην (οὕτως εἰπεῖν) ἀναλόγως τῆς κοινωνικῆς τοῦ διμιούντος προσώπου βαθμίδος· π.χ. δ βασιλεὺς νὰ δμιλῇ σοθα-

ἀπὸ τῆς Δατινικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικήν, ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς εἰς τὴν Ἀγγλικήν, ἀπὸ τῆς Ἀγγλικῆς εἰς τὴν Γερμανικήν καὶ οὕτω καθ' ἔξης.

Ἡ δὲ λέξις παράφρασις θὰ ἥρμοζε, νομίζομεν, μᾶλλον εἰς ἔργασιας τοιαύτας, οἵτινες αἱ μετατροπαὶ ἀπὸ γλώσσης τινὸς ἀρχαίας εἰς δμοίαν νεωτέραν ἢ δημιόδη καὶ κοινήν· π.χ. ἡ παράφρασις ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλ. συγγραφέων εἰς τὴν σήμερον γραφομένην ἢ καθωματημένην τὸ ὄχημα τοῦ Νικελούγγενεις τὴν σήμερον γραφομένην ἢ ὄμιλημένην Γερμανικήν, καὶ ἐν γένει τὰ ἔργα τῶν Γάλλων τοῦ μεσαίων π.χ. τοῦ Bertram de Bois τὰ τραγούδια εἰς τὴν σήμερον γραφομένην Γαλλικήν κτλ.

ρότερον, εὐγενέστερον, τεχνικώτερον, ἐπιστημονικώτερον ἢ αἱ Κορίνθιαι γυναῖκες, ἡ τροφὸς κτλ. ὡς γίνεται τοῦτο παρὰ Σαΐζπηρ καὶ τοῖς ἀλλοῖς κανονικοῖς καὶ μεγάλοις δραματικοῖς ποιηταῖς τῶν διαφέρων αἰώνων. Ἐπρεπε μᾶλιστα (νομίζομεν) ὁ ο. Μπουκουβάλας γὰρ μὴ μείνῃ προσκεκολλημένος εἰς τὸ πρωτότυπον τόσον πολὺ (ώς πολλαχοῦ τῶν δύο δραμάτων ἐποίησε τοῦτο) ἀλλὰ νὰ ζητῇ ἔτι μᾶλλον καὶ παντὶ τρόπῳ νὰ ἐκφράζηται ζωηρότερον, καὶ οὕτως εἰπεῖν νὰ δρᾷ (διὰ τῆς γλώσσης) νὰ κινήται, νὰ ἐμβάλλῃ ἀκόμη καὶ πλεόνα νεύρα (ἥ δυσκολίαν ἐπιτρέπει τὸ πρωτότυπον) εἰς τὸν λόγον του, καὶ νὰ συγκινῇ ὅπως καταφράσῃ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κυρίου αὐτοῦ σκοποῦ «τὸν ἔλεον» δηλ. τῶν ἀκροατῶν τοῦ δράματος. Ἀν δὲ κατὰ τὴν ἐκφρασιν αὐτοῦ ὑπερεπήδα τὰ ὄρια τοῦ πρωτοτύπου, προσπαθῶν νὰ παραστήσῃ ζωηρότερον μέρος τις αἰσθητικοτελείας τῆς εὐγενῆ πρόθεσιν τῆς πληρεστέρας ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ, βεβαίως τοῦτο δὲν θὰ γίτο ἀτυχῆς ἐπιχείρησις. Τι θὰ ἔλεγον καὶ τί θὰ ἔψαλλον οἱ δάσκαλοι τῆς ἐποχῆς δὲν θὰ ἐνδιέφερε πολὺ τὸ νουνεχές Ἑλληνικὸν Κοινόν!

Ἄλλαξ διὰ τί λοιπὸν μ' ὅλην τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἐποίαν διέθεσε περὶ τὴν μετάφρασιν (πρὸλ. σελ. 34), μ' ὅλην τὴν ἐργασίαν, τὴν πολλὴν καὶ μεγάλην καὶ μοχθηράν, τὴν ὁποίαν κατέβαλεν, ἵνα καταστήσῃ τὸ λεκτικὸν αὐτοῦ τοιοῦτον, ὥστε τὸ δράμα τὸ διασκορπενὸν ἀπὸ σκηνῆς νὰ ἐπιτυγχάνῃ τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, διατί, λέγομεν πάλιν ἐλλείπει τὸ δραματικὸν γεῦρον τοῦ λόγου καθόλου; Ο ο. Μπουκουβάλας εἶναι δεινὸς γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ τόσον ἐλληνομαθῆς, δυσκολίας δὲν ἔχει νὰ δείξῃ τὸ ἐλληνικόν. Πρός τι λοιπόν;

Καθ' ἡμᾶς δὲ εὐγενῆς φόρος μὴ ἀπομακρυνθῆ τοῦ πρωτοτύπου περιέστειλε τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ περὶ τὴν ἐκφρασιν ἡ δουλικὴ δὲ πως αὕτη ἐργασία κατέστησε τὸν χρωματισμὸν τῆς γλώσσης αὐτοῦ ὅχι τόσον ζωηρόν, δυσκολίαν δὲν εἶπει. Ἰνα δὲ μᾶλλον διευκρινισθῶμεν εἰς τὰ λεγέμενα ἡμῶν ἀναγράφομεν ἰδιαιτέρως περὶ ἐκάστης τῶν μεταφράσεων τῶν δύο δραμάτων ἐν δυνατῇ συντομίᾳ τὰ ἔντονα.

* * *

α'. Μὴ δειπνοί. Τὸ δράμα τοῦτο παρεργάσθη ἐν γένει εἰ ἐπιτυχῶς, διεσκευάσθη δὲ λίαν ἐπιτυχῶς, καὶ εἰς τὰ πρωσόντα ταῦτα προστιθεμένης τῆς ἐκτάκτου δραματικῆς αὐτοῦ ὑποθέσεως κατέστη ἐν πρόσθιον διέθεσεν.

Ἡ μετάφρασις τῆς Μηδείας, ἀν καὶ πενήντα καὶ ἡ γλώσσα αὐτῆς, ἀν καὶ κατιωτέρας βαθμίδος σχετικῶν πρὸς τὴν τοῦ Ἱππολύτου ἐμποιεῖ ἀγαθὴν ἐντύπωσιν. Ο ο. Μπουκουβάλας ἀγόμενος κατ' ἀνάγκην ἀγαπόδραστον καὶ φυσικῶς, οὕτως εἰπεῖν, ἀπὸ ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου καὶ προσηλωμένος ἐστιν ἔτει πλέον τοῦ δέοντος εἰς αὐτὸν γίτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἀπειλήσῃ μέρος τῆς ζωηρότητος τῆς φράσεως αὐτοῦ οὕτω δὲ ἡ γλώσσα δὲν γίτο δυνατὸν νὰ κατέχῃ πάντα τὰ νεῦρα τῆς δραματικῆς τέχνης καὶ τῆς ζωηρότητος. Καὶ γνωρίζω μὲν ἔτι ἡ πιστὴ καὶ ἀκριβῆς μετάφρασις ἡ

παράφρασις εἶναι πάντοτε ἡ δράματος, ἀλλὰ δὲν ἔρχεται τοῦτο μόνον ἐν δὲ τῇ περιπτώσει ταῦτη μέλιστα τοῦ προκειμένου σκοποῦ τοῦ βιβλίου ἐγίνεται ἀνεξήγαγον ἐκάστοτε τὴν ζωηρότεραν, τὴν νευρωδεστέραν ἐκφρασιν, δι' τοῦ ἐπεδίωκον, τὴν ἐπίτευξιν τῆς διδασκαλίας τοῦ δράματος.

Μὲν δέλα ταῦτα τὸ δράμα τοῦτο σχετικῶς παρεργάσθη οὕτως, ὥστε ἡ ζωηρότης τοῦ λεκτικοῦ αὐτοῦ διετηρήθη πιο. Όσον εἶναι δυνατόν τοῦτο εἰς παράφρασιν, ἀφ' οὗ καὶ δὲ πενήντα λόγος. εἰς ὃν παρεργάσθη παρείχεν ἀρχοῦσαν τὴν ἐλευθερίαν, καὶ ὃν δὲς λέγεται «ἐν τῇ πενήντῃ τραγῳδίᾳ δὲ λόγος ἀποθέτειν ζωηρότερος φυσικώτερος». ἐν τούτοις ἐπαναλαμβάνομεν δὲς γαρακτήρ τοῦ λεκτικοῦ γίτο ἀδύνατον νὰ μὴν ἐπηρεασθῇ δι' αὐτὸν ἀπλῶς καὶ μόνον τὸν λόγον δὲς εἶναι παράφρασις, γῆτις πάντοτε δυσκολίαν πιστοτέρα καὶ ἀκριβεστέρα εἶναι, δυσκολίαν δὲποδίδει πληρεστέραν τὴν ἔννοιαν τοῦ πρωτοτύπου, καὶ τέσσαρας μᾶλλον ταῦτοχρόνιας βαδίζει προσδεδεμένη ὡς δούλη, οὕτως εἰπεῖν, καὶ συρρομένη ὡς αἰγμάλωτος διποιθεν τοῦ δράματος τοῦ πρωτοτύπου.

Ἄλλ' ἡ ἔλειψις αὕτη καθ' ἡμᾶς σχετικῶς εἶναι ἐλαχίστη ἀπέναντι τῶν τέσσαρων ἀρετῶν τοῦ ἔργου, αἴτινες εἶναι τοσαῦται, ὥστε πεποιθαμέν δὲς γίτο Μηδεία τοῦ ο. Μπουκουβάλα θέλει προσελκύσει τὴν προσοχὴν τῶν εἰδημόνων καὶ θέλει διδαχθῆν, οὕτω καλῶς διεσκευάσμενη, ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς σκηνῆς ἡμεῖς τούλαχιστον νομίζομεν δὲς ἔχει πλείστας τὰς περὶ τούτου πιθανότητας, οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ Ἱππολύτου ἡ παράστασις.

δ'. Τι πόλις υπό τοις. Περὶ τούτου δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ τὰ αὐτά, νομίζομεν.

Ἐν πρώτοις ἐλλειπούσης τῆς διασκευῆς τὸ δράμα φέρει τὸν ἀρχαῖον αὐτοῦ μανδύαν, τὴν παλαιάν τοῦ μόδαν ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει, ἵνα μὴ ἀντιφέσῃ πρὸς ἑαυτὸν δέδει καὶ νὰ παραφράσθῃ ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ, φιλολογικῶς οὕτως εἰπεῖν, οὐδὲ τῶν σχολίων ἀποκλειομένων, συνάμα δὲ καὶ ἐμμέτρως τὰ μὲν διαλογικὰ διὰ τοῦ λάρμου, τὰ δὲ χορικά ἀναλόγων τῶν διαδημάτων τῆς μετρικῆς ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε τῶν μέτρων τοῦ πρωτοτύπου, τὸ τοιοῦτον ἐπαχθὲς ἔργον ἐπεχειρίσθησαν πολλοὶ τῶν ἐπιστήμων διδασκάλων τοῦ γένους ἀπὸ τοῦ Κοραῆ, καὶ ἐντεῦθεν μόνον ἡ ἀδιαματίνη κεφαλὴ τοῦ Χίου σοφοῦ, ἀπέργυρεν τοῦτο αἰσθηματόνεν τὸ ἀτυχές τῆς ἐπιχείρησεως, καὶ διὸ τὰ τοιαῦτα ἔργα ἡ ἐλλησμονήθησαν ἡ θέμεωρή της συδαμινά, καίπερ ὑπὸ ἀνδρῶν ἐπιστημόνων καὶ πολυμαθῶν γεγραμμένα. Άλλα προσθέτομεν μία τοιαύτη ἐπιχείρησις θὰ γίτο ἀσχετος Ἐλως πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς δημοσιεύσεως τοῦ βιβλίου.

Παρὰ ταῦτα συμβάλλει καὶ τὸ ἔτερον, ὅπερ τὸ κατ' ἀρχὰς προσπίπτει Ἐλως ἀπροσδέκητον εἰς τοὺς ὄφιταλμούς τοῦ εἰδημονος καὶ ὅξυδεροκούς ἀναγνώστου. Ἐν τῷ δηλ. ή γλώσσα τοῦ Ἱππολύτου ἴσταται εἰς πολὺ ἀνωτέραν ἡ ἡ τῆς Μηδείας κλίμακα εὐγενείας, τελεότητος, ἀρχαισμοῦ τέχνης, καὶ ἀμειμπτος ἐν τοῖς πλείστοις καὶ ἐμμέτρως μὲν στίχον σχεδὸν πάντοτε ἐμπλωτές πέοντα, ἐπομένως ἐν τῷ ἔτει εἶναι νὰ συγκινῇ καὶ

νὰ συναρπάζῃ πλειότερον ἐν τούτοις παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν λέγομεν πλήττει, δὲν συγκινεῖ δὲν θέλγει, δὲν συγχρατεῖ καὶ ἐν ὧ ἀπὸ τοιαύτης γλώσσης θὰ προσεδόκας τις ψυχὴν, ζωὴν, δράσιν μείζονα, ἔξαιρηνης παρατηρεῖ χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὸ διατί, διὰ συμβαίνει θλως τὸ ἐναντίον, Πῶς τοῦτο; 'Αφ' οὐ δ. κ. Μπουκουμάριας κατὰ τὴν παράφρασιν ταύτην γένολούθησε τοὺς αὐτοὺς κανόνας, καὶ τοὺς αὐτοὺς σκοπούς, τοὺς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτοῦ ἐκτιθεμένους, δὲν φαίνεται τοῦτο θλως παράδοξον; Τοιαύτη ἔντεχνος παράφρασις νὰ μὴ ἔγινῃ τὴν ψυχὴν, νὰ μὴ συγκινῇ τὴν καρδίαν;

— Καὶ συνεπῶς ἀδύνατον ἀπὸ σκηνῆς διδασκεμένη νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ κυρίου αὐτῆς σκοποῦ, νὰ κινήσῃ τοῦτ' ἔστι τὸν οίκτον καὶ τὸν ἔλεον τῶν θεατῶν.

'Αλλ' ἔνταῦθα ίσως ἥθελε τις εἴπη διὰ αἰτία τοῦ ψυχικοῦ παθήματος τούτου εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ διάφορος τῶν δύο δραμάτων ὑπόθεσις. — Εἰναι ἀληθές διὰ ή ὑπόθεσις τοῦ «Ιππολύτου» δὲν εἶναι τόσον δραματική, διὸν ή τῆς Μηδείας, ή τις, ὡς γνωσθὲν πρωτεύει μεταξὺ τῶν δραματικῶν ὑποθέσεων τοῦ Εὐριπίδου, ἐπομένως εἶναι ἀληθές διὰ αὔτη (ἡ Μηδεία), θὰ συγκινῇ πάντοτε περισσότερον. 'Αλλα δύμας παρὰ τούτον τὸν λόγον, (νομίζομεν), ὑπάρχουσι καὶ ἄλλοι ἐν αὐτῇ τῇ παραφράσει τοῦ κ. Μπακουμάρια κείμενοι. Φοβούμενος φαίνεται (οὕτω τούλαχιστον νομίζομεν) μὴ ἐκτραπῇ πολὺ τοῦ ἀρχαίου κειμένου, ἐν πολλοῖς παραφράζων, παρασύρεται ὑπὲρ τὸ δέον ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ εἰς τὰς ἐκφράσεις αὐτοῦ καὶ δουλεύει ἐν πολλοῖς τυπικῶς ἀκολουθῶν τὸ πρωτότυπον ἡ ἐλευθερία περὶ τὴν ἐκφρασιν χάνεται, ἢ δράσις τοῦ λεκτικοῦ σκοτίζεται, καὶ δ' ἀναγνώστης «τῆς παραφράσεως» βλέπει τὸ θελκτικὸν καὶ ἐρωτέρωπον φῶς τῆς πλησιφασίας σελήνης (τοῦτ' ἔστι τοῦ πρωτοτύπου) ὡς ἀπὸ κατοπτρίζουσης (ποτέ δε καὶ κυματώδους) θαλάσσης εἰς τοὺς ὄφθαλμοὺς αὐτοῦ προσπίπτον, ἀδύνατον, σχεδὸν ἐκπνέον, καὶ μόλις ἀντανακλάμενον..... καὶ μόνον τοῦτο ἀπολαμβάνει!..... Που ή ζωηρότης! Που τὰ θέλγητρα τοῦ ἀρχικοῦ φωτός!..... Χάνονται, διαλύονται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν τυπικὸν ἀντικατοπτρισμὸν τῆς τεχνικῆς, ἢ διδασκαλικῆς παραφράσεως!. Καὶ δύμας η ἔννοια ὠφείλει νὰ κυριαρχῇ!..... 'Η ζωηρότης τῆς λέξεως νὰ εἶναι πλήρης!

Ἐτερον. 'Ἐν τῇ παραφράσει τῆς Μηδείας η ἐλευθερία τοῦ παραφράστου εἶναι φυσικῶς μείζων καὶ ή τάσις πρὸς χειραφέτησιν ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου δύμας.

'Ἐν τῷ 'Ιππολύτῳ ἀντὶ ἐνὸς καλύμματος (τῆς παραφράσεως) παρουσιάζονται δύο, ἀμφότερα δυσχερέστατα, δυσκόλως λανθάνομενα: τὸ μὲν ήτο νὰ παραφράζῃ δ. κ. Μπουκαβάλιας, τὸ δὲ νὰ μορφώῃ τὴν παράφρασιν εἰς λόγον ἐμμετρον, οὕτω δὲ «γναγκάζετο νὰ τροποποιῇ τὰς ἔννοιας καὶ νὰ κανονίζῃ τὴν σειράν των ἀναλόγων τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ μέτρου» ὡς λέγει δ. Ιδιος. αὐτὸ δὲ τοῦτο ἀναγκάζει τὸν παραφραστήν νὰ τροποποιῇ τὴν λέξιν καὶ τὴν φράσιν ὅχι πάντοτε ἐπὶ τὸ τελείτερον. Οὕτω δὲ τὸ ἔργον τοῦτο

κατήγνησε τοιοῦτον, ὥστε εἶναι ἀδύνατον (καθ' ἡμᾶς) νὰ διδαχθῇ ἀπὸ σκηνῆς⁽¹⁾

Καὶ δύμας μ' θλας ταύτας τὰς δυσκολίας καὶ τὰς ἐλλείψεις ἀνάγκη ν' ἀποδώσωμεν τὸν προσήκοντα ἐπαινὸν εἰς τὸν πιστὸν καὶ ἀτρηρὸν θεράποντα τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, τὸν κ. Γ. Μπουκαβάλιαν.

Τὰ πλειστα τῶν χορικῶν τοῦ 'Ιππολύτου ἀπεδόθησαν ὥραιότατα καὶ θελκτικῶτατα εἰς τὴν παράφρασιν. Π.χ. τὰ χορικά στιχ. 95—212.— τὸ γνωστὸν θελκτικῶτατον χορικὸν 'Ερως, ἔρως ὁ κατ' ὅμιλτων στάζεις πόθον κ.τ.λ. 625 καὶ ἔξ. — δύμας τὸ χορικὸν στιχ. 732 καὶ ἔξης, — τὸ ἔτερον χορικὸν στιχ. 1102—1152. καὶ τέλος δ' κλαυθμὸς τοῦ θηνῆσκοντος 'Γρως, στιχ. 1347 καὶ ἔξης.

'Αλλ' ἐνταῦθα δέον νὰ σταματήσωμεν φοβούμενοι μὴ ἀναγκασθῶμεν νὰ θέξωμεν ζητήματα, οὐ μόνον πολλὴν καὶ μεγάλην τὴν μάθησιν καὶ γνῶσιν, ἀλλὰ καὶ αὐστηρὰν δλως καὶ παντελῶς φιλολογικὴν εἰδικότητα ἀπαιτοῦντα, ἣν δύμοις γοῦμεν διὰ δὲν κατέχομεν.

Συγχαίροντες τέλος τὸν κ. Μπουκουμάριαν διὰ τὴν ὥραιαν μελέτην του, εὐχόμεθα ὅπως αὕτη καταστῇ ἀφετηρίᾳ ἔργων πληρεστέρων καὶ παραφράσεων τελειοτέρων καὶ τεχνικωτέρων ἐπ' ἀγαθῷ καὶ προαγωγῇ τῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς, ήτις ἀποτελεῖ ἐν τῶν πρώτων σχολείων, ἀν μὴ τὸ πρῶτον τοῦ 'Ελληνικοῦ Γένους. Καὶ μὲ τὴν εὐχὴν ταύτην προτρέπομεν συγχρόνως αὐτὸν ν' ἀκολουθήσῃ τὴν εὐθείαν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς κυρίως τόσον ζωηρῶς καὶ τεχνικῶς ἔχάραξεν ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, διασκευάζων τινὰ τῶν δραμάτων τῶν τραγικῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων μάλιστα ἐκ τῶν τοῦ Κωμικοῦ ('Αριστοφάνους), διὰ λόγους, οὓς προσεχῶς ἔξ αὐτῆς ταύτης τῆς στήλης θὰ λάδωμεν τὸ θάρρος ἐν δλίγοις νὰ ἐκθέσωμεν. "Ἄς θυη δὲ τὰ ὡτα εἰς τῶν ἀγρίων ὀρνέων, καὶ τῶν νεκροφάγων κοράκων τοὺς κρωγμούς.

22. 5. 906.

K. A. ΠΑΠΑΖΗΣ.

(1) "Αρα τὰ ἀρχαῖα δράματα, ὅπως διδαχθῶσιν σήμερον ἀπὸ σκηνῆς, δέον προηγουμένως νὰ διασκευάζωνται.

